DOI: 10.32844/2222-5374-2020-105-3.16**УДК: 342.9****Бейкун А. Л.,**

доцент кафедри з забезпечення державної безпеки Київського
факультету Національної академії Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, доцент;

Ромашко О. М.,

старший викладач кафедри з забезпечення державної безпеки Київського
факультету Національної академії Національної гвардії України

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ: СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ

Метою статті є встановлення сутності та змісту правового регулювання сектору безпеки і оборони України, а завдання передбачають: тлумачення таких категорій як «правове регулювання», «сектор безпеки і оборони України»; встановлення нормативно-правового підґрунтя функціонування відповідного інституту, що уможливить та об'єктивізує встановлення змісту відповідного поняття; визначення сутності та змісту сектору безпеки і оборони України, що дозволить сформуванню в подальшому практичні рекомендації, щодо оптимізації відповідної галузі. У статті автором здійснено комплексне багатокомпонентне дослідження поняття правового регулювання сектору безпеки і оборони, з'ясовано його сутність за зміст. Розглянуто окремі довідкові й інші наукові джерела, що визначають поняття та сутність таких термінів як «правове регулювання», «сектор безпеки і оборони». Досягнуто висновку про те, що правовим регулюванням сектору безпеки і оборони є спектр регламентованих державою нормативно-правових актів, що встановлюють основи функціонування суб'єктів, що здійснюють заходи із забезпечення національної та військової безпеки, а також особистої безпеки громадян, громадського порядку. Аргументовано, що на сьогоднішній день, в умовах збройної агресії Російської Федерації, найбільш нагальним питанням є налагодження ефективної взаємодії всіх суб'єктів, що мають повноваження та обов'язки у секторі безпеки і оборони України, оскільки від ефективності їх взаємодії, від виконання максимально складних завдань з найменшими трудо-витратами та в максимально короткі терміни залежить соціально-політична та економічна стабільність суспільства. Вчені також звертають увагу, що найважливішим є створення таких умов, що уможливлять ефективне запобігання воєнному нападу та організацію політичної (дипломатичної), економічної, збройної відсічі можливої агресії проти України у будь-який час і за будь-яких обставин. Досягнуто результатів і сформовано позицію про те, що правове регулювання сектору безпеки і оборони відбувається у спосіб: закріплення і охорони нових суспільних відносин; заборони певних суспільних відносин і поведінки; зміни характеру відносин у певній сфері. Аргументовано необхідність подальшого дослідження відповідного напрямку та важливості розширеного тлумачення нормативно-правового забезпечення сектору безпеки і оборони України.

Ключові слова: безпека, оборона, правове регулювання, збройна агресія, державна влада.

Актуальність теми. Права і свободи людини і громадянина визначають зміст і спрямованість державної політики. Ці та інші законодавчі положення (у даному випадку Конституції України) визначають підвалини ефективного функціонування інституту прав і свобод людини і громадянина. У той же час, будь-яка держава, що формується зі свого народу та певних територій в межах якої її визнано, зобов'язана забезпечувати належне функціонування сектору безпеки і оборони, оскільки територіальна цілісність та недопустимість вторгнення інших держав, або будь-яким іншим способом вчинення спроб порушення прав і свобод громадян – є пріоритетним завданням.

Водночас, зміст і сутність словосполучення «правове регулювання сектору безпеки і оборони» в різних працях вчених визначається по-різному, а чинне законодавство визначає ці дефініції, іноді, в іншому світлі. Саме тому, на нашу думку доцільним є аналіз відповідної теоретико-практичної категорії, що дозволить ефективізувати правозастосування відповідного терміна та пов'язаних із ним процесів.

Враховуючи проаналізовані позиції вчених із даного питання, належної уваги теоретико-порівняльному аналізу всіх компонентів зазначеного складного визначення приділено не було, саме тому нами пропонується дослідити відповідну категорію та її складові окремо, а також у взаємозв'язку.

Стан дослідження. Тематика правового регулювання сектору безпеки і оборони України була досліджена у працях багатьох авторитетних вчених, а саме: Бутенка М., Дороніна В., Калашникова В., Кулак Н., Марченко М., Огаркова Н., Пилипчука В., Полякова С., Пономарьова С., Хворостянкіна А., Цвіка М. та інших, проте враховуючи зміст визначений автором в актуальності статті, потребує додаткового дослідження питання визначення вказаних термінів.

Метою статті є встановлення сутності та змісту правового регулювання сектору безпеки і оборони України, а **завдання передбачають:** тлумачення таких категорій як «правове регулювання», «сектор безпеки і оборони України»; встановлення нормативно-правового підґрунтя функціонування відповідного інституту, що уможливить та об'єктивізує встановлення змісту відповідного поняття; визначення сутності та змісту сектору безпеки і оборони України, що дозволить сформулювати в подальшому практичні рекомендації, щодо оптимізації відповідної галузі.

Об'єктом даного дослідження виступають суспільні відносини в сфері правового регулювання сектору безпеки і оборони України.

Предметом дослідження є сутність та зміст сектору безпеки і оборони України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як зазначалось нами в актуальності, питання визначення понятійно-категоріального апарату дослідження в даному випадку є надзвичайно важливим питанням, оскільки саме дослідивши їх окремо та у взаємному зв'язку, можливим видається надання комплексних теоретичних чи практичних рекомендацій, щодо оптимізації функціонування відповідного інституту права.

Перш за все, на нашу думку, слід почати з аналізу поняття правового регулювання та підходів до його визначення, що пропонуються різними вченими.

М. Цвік, на правах одно з найбільш авторитетних вчених України правове регулювання визначає як важливу умову створення стабільного правового порядку, а також органів, інститутів і установ, здатних забезпечити захист і охорону від порушень тих прав і законних інтересів громадян та інших осіб, що закріплені діючими нормами права [1]. Дане визначення дає підстави стверджувати про те, що система правового регулювання є однією з основоположних в будь-якій державі, оскільки без належно функціонуючих інститутів права не можливими буде реалізація суспільного життя.

Крім цього, науковці зазначають, що «гнучкість» правового регулювання пов'язана із принципом верховенства права, з процесами взаємообумовленості «букви» і «духу» закону, що полягає у досягненні балансу між принципом правової визначеності та принципом «гнучкості» правового регулювання [2, с. 11–12].

М. Марченко звертає увагу, що правове регулювання – це тільки один з багатьох аспектів дії права в суспільстві. Воно характеризує спеціально-юридичний, а не інформаційний, орієнтаційний чи мотиваційний вплив на поведінку і діяльність суб'єктів права [3, с. 92–96]. Таким чином поняття правового регулювання, на нашу думку й набуває основоположної ознаки в теорії права – унормованості, тобто чіткої визначеності в конкретному законодавчому акті у передбачених законодавством України способів, в даному випадку.

Науковці також звертають увагу на те, що до основних напрямів правового регулювання відносяться: 1) закріплення і охорона нових суспільних відносин. (наприклад, право на свободу об'єднання в політичні партії і громадські організації, право на підприємницьку діяльність, право приватної власності; охорона довкілля, винаходу, авторства тощо); 2) заборона певних суспільних відносин і поведінки (наприклад, посягання на конституційний лад, створення партій у військових формуваннях та ін.); 3) зміна характеру відносин у певній сфері (наприклад, розвиток фермерського господарства поряд з колгоспами і радгоспами та ін.); 4) стимулювання розвитку певних суспільних відносин (наприклад, стимулювання державою індивідуального будівництва будинків за допомогою кредитів); 5) сприяння (за допомогою нових законів) виникненню і формуванню нових відносин і суспільних явищ [4].

Саме ці напрями, на нашу думку й визначають найбільш значущі функції правового регулювання та його суспільну роль в житті країни, це дозволяє сформулювати висновок про те, що правове регулювання сектору безпеки і оборони відбувається у спосіб: закріплення і охорони нових суспільних відносин. (наприклад, встановлення додаткових пільг суб'єктам сектору безпеки і оборони, а також визначення нових прав у правовому полі їх діяльності); заборони певних суспільних відносин і поведінки (наприклад, встановлення кримінальної відповідальності за ухилення від призову на військову службу, державну зраду, порушення територіальної цілісності та

інші злочини проти державного ладу); зміни характеру відносин у певній сфері (наприклад, активізація функціонування Ради національної безпеки і оборони України, що володіючи санкційним інструментарієм дозволяє здійснювати превентивні та попереджувальні заходи щодо недопущення антиукраїнських настроїв).

Водночас, саме поняття сектору безпеки і оборони також тлумачиться вченими неоднозначно, оскільки кожен із них надає нового забарвлення у спосіб виокремлення нових його ознак.

Так, на думку автора військового енциклопедичного словника Н. Огаркова, донині поняттями, які офіційно вживаються у цьому секторі, були і є «сфера національної безпеки та оборони», «сфера воєнної безпеки», «воєнна сфера», «Воєнна організація держави», тощо. Вони вживаються у різних нормативно-правових актах і не втратили своєї актуальності й досі. Однак поняття «сектор безпеки» застосовується дедалі більше, зокрема й у контексті реалізації прийнятої Стратегії національної безпеки України. На жаль, у багатьох наукових джерелах це поняття трактується розширено, є спроби охопити ним всю систему національної безпеки держави або підмінити це поняття іншим, або звести його лише до однієї сфери (воєнної) чи структурного компонента (суб'єкта забезпечення воєнної безпеки) [5, с. 50]. Наведене свідчить про багатокомпонентність поняття «сектор безпеки і оборони», що в свою чергу має ряд функцій котрі регулюються законодавчими інструментами – Конституцією та законами України.

У той же час, Тлумачний словник української мови під словом «сектор» розуміє: 1. Частина круга, обмежена дугою і двома радіусами. 2. Частина народного господарства з визначеними економічними і соціальними рисами. 3. Відділ в установі або організації [6, с. 744]. Що й спростовує позицію, щодо можливого зловживання та розширення або включення/виключення окремих елементів із понять «сфера національної безпеки та оборони», «сфера воєнної безпеки», «воєнна сфера», оскільки всі наведені поняття є тотожними своєму змісту в незалежності від заміни терміна «сфера» на «сектор».

Безперечно, термін «сектор безпеки і оборони України» ще не набув широкого вжитку і не є усталеним, оскільки в державотворчу практику був запроваджений нещодавно. У той же час він повинен у подальшому набувати все більш чітко виражених рис, й охопивши відповідні елементи, об'єднати їх у чітку структуру та замінити термін «воєнна організація». Разом із тим слід зазначити, що формування такого утворення на українських теренах не повинно призвести до створення «держави в державі» із закритим режимом функціонування та з відсутністю доступу інститутів громадянського суспільства до контролю над його складовими [7]. Досить слушно та змістовно С. Поляков указує на неможливість повної ізоляції та функціонування в режимі таємності сектору безпеки і оборони України, оскільки в будь-якому випадку, основоположні засади та напрями все одно визначаються народом України безпосередньо, або через його представників у владі – Президента України та народних депутатів України.

Поряд із цим, у питанні тлумачення поняття «сектор безпеки і оборони», найбільш ґрунтовним є визначення надане в межах дисертаційного дослідження С. Пономарьова, котрий пропонує сектор

безпеки України розуміти як сукупність державних органів та організацій, які покликані гарантувати безпеку особи, суспільства та держави. Відповідно до головних видів безпеки, які дістали поширення в Українській державі, автор пропонує розрізняти три основні елементи сектору безпеки: 1) особиста безпека громадян, громадський порядок тощо, які забезпечуються правоохоронними органами; 2) національна безпека - забезпечується спецслужбами; 3) військова безпека - забезпечується Военною організацією України. Автором також доведено, що відносини, пов'язані з державним регулюванням сектору безпеки і оборони, є предметом адміністративного права, оскільки виникають між суб'єктами публічної влади, регламентуються адміністративно-правими нормами і мають управлінський, правоохоронний та публічно-сервісний характер [8].

Таким чином, ми вважаємо, що правовим регулюванням сектору безпеки і оборони є спектр регламентованих державою нормативно-правових актів, що встановлюють основи функціонування суб'єктів, що здійснюють заходи із забезпечення національної та військової безпеки, а також особистої безпеки громадян, громадського порядку.

Водночас, сутність правового регулювання, за допомогою сформованого визначення можливо сформулювати шляхом аналізу наявних нормативно-правових актів – законодавства України.

Законодавством встановлено, що сучасний стан складових сектору безпеки і оборони не дає змоги забезпечити гарантоване реагування на актуальні загрози національній безпеці України [9].

За оцінками вчених, поряд із законодавством, правовий режим національної безпеки і оборони має значно ширше коло регулювання суспільних відносин, зокрема: стратегічного планування у сфері національної безпеки і оборони; оборони держави, економічного та військово-промислового забезпечення оборонних заходів; протидії розвідувально-підривній діяльності іноземних держав та організацій, що використовують невійськові або «гібридні» методи (поєднання військових, політичних, інформаційних, економічних, енергетичних та інших складових) для досягнення визначених цілей; заходів із здобуття важливої інформації за межами держави та впливу на державну політику інших держав щодо України; тимчасових обмежувальних заходів у ситуаціях, що загрожують безпеці державі; протидії терористичним та екстремістським проявам; охорони державного кордону, а також складові правового режиму воєнної безпеки [10].

На сьогоднішній день, в умовах збройної агресії Російської Федерації, найбільш нагальним питанням є налагодження ефективної взаємодії всіх суб'єктів, що мають повноваження та обов'язки у секторі безпеки і оборони України, оскільки від ефективності їх взаємодії, від виконання максимально складних завдань з найменшими трудо-витратами та в максимально короткі терміни залежить соціально-політична та економічна стабільність суспільства. Вчені також звертають увагу, що найважливішим є створення таких умов, що уможливають ефективне запобігання воєнному нападу та організацію політичної (дипломатичної), економічної, збройної відсічі можливої агресії проти України у будь-який час і за будь-яких обставин.

Висновок. Таким чином, на підставі проаналізованих підходів учених до визначення елементів комплексного поняття «правове регулювання сектору безпеки і оборони України», а також в результаті аналізу нормативно-правових актів, що регулюють відповідну сферу правовідносин, видається можливим обґрунтувати позицію про те, що поняттям правового регулювання охоплюється законодавчо встановлений механізм функціонування соціальних процесів у державі. Застосування цієї категорії до сектору безпеки і оборони, що включає в себе як коло суб'єктів, що здійснюють захист держави від збройної агресії в різних її формах так і спектр законодавчих актів, що визначають зміст, спрямованість їх діяльності, основні повноваження, права, свободи і обов'язки.

Перспектива подальших наукових досліджень, полягає у необхідності визначення нормативно-правових основ функціонування сектору безпеки і оборони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цвік М.В. Загальна теорія держави і права. Харків: Право, 2002.
2. Хворостянкіна А. В. Законодавчі дефініції у правовій теорії та практиці європейських держав (порівняльний аналіз): автореф. дис. ... к.ю.н.: 12.00.01. Інститут законодавства Верховної Ради України. К., 2012. 20 с.
3. Общая теория государства и права. Академический курс в трех томах / [отв. ред. М.Н. Марченко]. [3-е изд., перераб. и доп.]. М.: Норма, 2007. Т. 3. Государство, право, общество. 720 с.
4. Бутенко М. П. Види, способи і типи правового регулювання; наук. кер. Н.В. Кулак // Актуальні питання державотворення у аспекті євроінтеграційних процесів в Україні: зб. тез круглого столу (м. Київ, 1 листопада 2016 р.) / за ред.: Н.В. Кулак, А.П. Головашук. Київ : КНУТД, 2016. С. 15–16.
5. Военный энциклопедический словарь / [пред. гл. ред. комиссии Н.В. Огарков]. – М.: Воениздат, 1984. – 863 с.
6. Тлумачний словник української мови: понад 12500 статей (близько 40000 слів) / за ред. д-ра філол. наук, проф. В.С. Калашникова. 2-ге вид., випр. і доп. Х. : Прапор, 2006. 992 с.
7. Поляков С. Ю. Особливості статусу та місце Збройних Сил України у структурі сектора оборони держави. *Часопис Київського університету права*. 2013/3. URL: <http://surl.li/unoc>
8. Пономарьов С. П. Адміністративно-проавове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України : дис. докт. юр. наук : 12.00.07. Дніпро, 2018. 511 с.
9. Стратегія воєнної безпеки України [Текст]: Затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021.
10. Пилипчук В.Г., Доронін В.М. Право національної безпеки та військове право: теоретичні та прикладні засади становлення і розвитку в Україні. «Інформація і право» № 2(25)/2018. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/8_8.pdf.

A. Beikun;

O. Romashko

LEGAL REGULATION OF THE SECURITY AND DEFENSE SECTOR: ESSENCE AND CONTENT

The purpose of the article is to establish the essence and content of the legal regulation of the security and defense sector of Ukraine, and the tasks include: interpretation of such categories as «legal regulation», «security and defense sector of Ukraine»; establishment of the normative-legal basis for the functioning of the relevant institution, which will enable and objectify the establishment of the content of the relevant concept; defining the essence and content of the security and defense sector of Ukraine, which will further form practical recommendations for optimizing the industry. In the article the author carried out a comprehensive multicomponent study of the concept of legal regulation of the security and defense sector, clarified its essence for the content. Some reference and other scientific sources that define the concept and essence of such terms as «legal regulation», «security and defense sector» are considered. It is concluded that the legal regulation of the security and defense sector is a range of state-regulated legal acts that establish the foundations of the functioning of entities implementing measures to ensure national and military security, as well as personal security of citizens, public order. It is argued that today, in the conditions of armed aggression of the Russian Federation, the most urgent issue is to establish effective cooperation of all entities with powers and responsibilities in the security and defense sector of Ukraine, because of the effectiveness of their interaction, the implementation of the most complex socio-political and economic stability of society depends on the tasks with the lowest labor costs and in the shortest possible time. Scientists also point out that the most important thing is to create such conditions that will effectively prevent a military attack and organize a political (diplomatic), economic, armed repulse of possible aggression against Ukraine at any time and under any circumstances. The results have been achieved and the position has been formed that the legal regulation of the security and defense sector takes place in the following way: consolidation and protection of new social relations; prohibition of certain social relations and behavior; changes in the nature of relations in a particular area. The necessity of further research in the relevant direction and the importance of an expanded interpretation of the legal framework for the security and defense sector of Ukraine are argued.

Keywords: security, defense, legal regulation, armed aggression, state power.